

3.2. PŘÍPADOVÉ STUDIE

Případová studie č. 3.2.1.

Odškodnění odvečených osob podle zákona č. 172/2002 Sb.

Usnesení sociálně-správního kolegia Nejvyššího správního soudu ze dne 2. 2. 2005, čj. S 3401/2004-62, publikovaného jako 498/2005 Sb. NSS. Tematicky je případ zaměřený na odškodnění odvečených osob podle zákona č. 172/2002 Sb., o odškodnění osob odvečených do SSSR nebo do táborů, které SSSR zřídil v jiných státech.

1. Souhlasíte s argumenty použitými Nejvyšším správním soudem v jeho stanovisku, resp. s jeho výkladem důvodové zprávy? Byl použit historický výklad správně?
2. Identifikujte také další výkladové metody, s nimiž je historický výklad použit.
3. Existuje rovnítko mezi „územím, nad nímž československé orgány vykonávaly jurisdikci“, a „územím bývalého Československa“? Zvažte mezinárodní a dobově-historické aspekty.
4. Má stát povinnost poskytnout svým občanům „ochranu před zvlášť páchanou orgány cizího státu“ jen na vlastním území?

Stanovisko k výkladu pojmu „odvečení“ podle zákona č. 172/2002 Sb.

Výtah z usnesení:

„Sociálně-správní kolegium Nejvyššího správního soudu je toho názoru, že i při výkladu pojmu ‚odvečení‘ ve smyslu zákona č. 172/2002 Sb. je nutné vycházet z gramatického výkladu a z důvodové zprávy k návrhu zákona v části vyjadřující účel zákona a záměr zákonodárce, aby bylo vůbec možno předmětný zákon v praxi realizovat a především naplnit jeho smysl. Gramatický výklad pojmu ‚odvečení‘ podle názoru sociálně-správního kolegia Nejvyššího správního soudu předpokládá, že určitá osoba byla proti své vůli přinucena opustit určitý prostor (území). Tímto územím je přitom nutno rozumět území, nad nímž československé orgány vykonávaly jurisdikci, tedy území bývalého Československa. Z důvodové zprávy k návrhu zákona č. 172/2002 Sb. podle mínění sociálně-správního kolegia Nejvyššího správního soudu vyplývá, že záměrem zákonodárce bylo přijetím zákona vyjádřit vůli i morální povinnost České republiky zmírnit bezpráví, jehož se na svých občanech dopustila ČSR (jako právní předchůdce ČR) tím, že jim neposkytla ochranu před zvlášť páchanou orgány cizího státu. [...]

V konkrétním případě lze pomocí historického výkladu dospět k poměrně jednoznačnému výsledku řešení problému. Místem, ze kterého měla být osoba odvečena, je území pod československou jurisdikcí. Tento závěr, který je potvrzen i proběhlou parlamentní debatou (jak vyplývá ze stenografického zápisu rozprav – v daném případě se zákonodárny sbor neodchýlil od legislativního záměru předkladatelů zákona), má i racionální zdůvodnění (což je významné z hlediska tzv. předpokladu racionálního zákonodárce). Je historickou skutečností, že orgány československé státní moci nebránily odvečení československých státních občanů sovětskou mocí, a tak rezignovaly na jednu ze základních povinností státu vůči svým státním občanům, a to povinnost ochrany na jeho státním území. Právě porušení této povinnosti je zvláštním důvodem, pro který je rozumné odškodnit právě tyto občany, a není tak nedůvodnou diskriminací, jestliže mimo osobní působnost zákona zůstanou občané, kteří jsou odvečeni z území, které není pod kontrolou čs. moci. Tento interpretační výsledek je dále označen jako „zuzující výklad“. Naproti tomu závěr, podle kterého se zákon vztahuje na odvečení z kteréhokoli místa, je označen jako „výklad prima facie“.

Domníváme se, že historický výklad z důvodu principu právní jistoty není přípustný, jestliže jak jazykový, tak i objektivně-teleologický výklad směřují k jasnému, nepochybnému závěru, tvořícímu tzv. hranici *lex lata*, kterou není možno prolomit jinými výkladovými metodami, zejména metodou historického výkladu. Na druhé straně, jestliže jazykový výklad neposkytuje jasný výsledek nebo je tento výsledek zpochybně odlišnou či rozpornou teleologií právního předpisu, je namístě tyto pochybnosti odstranit jinými výkladovými metodami. Pokud tedy v této situaci lze pomocí historického výkladu dojít k jasnému závěru, pak je zde prostor pro tuto výkladovou metodu. Uvedená nejasnost či pochybnost také vylučuje existenci dobré víry adresáta, jejíž porušení by bylo v rozporu s principem právní jistoty. [...]

Na rozdíl od obdobných předpisů, kde jsou užity pojmy jako „věznění“, „soustředění“ (např. § 1 odst. 3 a § 2 odst. 1 zákona č. 261/2001 Sb.), užívá zákon 172/2002 Sb. výlučně pojem „odvečení“. Podstatou pro odškodnění je proto ono odvečení, nikoli samotná internace v gulazích. Toto jazykové vyjádření se kryje s uvedeným historickým výkladem.“

Důvodová zpráva k zákonu č. 172/2002 Sb., o odškodnění osob odvezených do SSSR nebo do táborů, které SSSR zřídil v jiných státech

„Obecná část

V posledních letech stát zvýšil úsilí o nápravu křivd, kterých se na českých občanech dopustil komunistický a nacistický režim. Z tohoto úsilí však zůstala vyčleněna skupina čs. občanů, která je sice v porovnání s ostatními nevelká, ale na níž se komunistický režim dopustil křivdy srovnatelné, ne-li větší. Jedná se o čs. občany, kteří byli v letech 1944–55 odvezeni sovětskými orgány do táborů nucených prací v SSSR, kde strávili část svého života a mnozí z nich i našli smrt. Vyrovnaní s minulostí nebude završeno, dokud se nenapraví křivdy spáchané na této skupině čs. občanů.

Je dějinným paradoxem, že k odvezení docházelo zejména v letech 1944–48, tedy zejména v době, kdy u nás ještě vládl demokratický režim. Velkou část odvezených tvořili bývalí ruští emigranti, kteří získali čs. občanství. Mnozí z nich tu vystudovali, úspěšně se integrovali do života společnosti a založili tu smíšené rodiny. Mezi odvezenými byli ale také lidé, kteří neměli žádný osobní vztah k Rusku – čs. občané české národnosti. Byli to představitelé různých konzervativně liberálních proudů československého meziválečného politického života, zejména na venkově (agrárníci), českoslovenští legionáři, kteří se po 1. sv. válce vraceli přes Rusko a zasáhli tam do vývoje událostí, bývalí vězni nacistických koncentračních táborů.

Orgány sovětské kontrarozvědky takto postupovali navzdory Dohodě o poměru mezi čs. správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na čs. území, uzavřenou mezi ČSR a SSSR 8. 5. 1944, která stanoví, že jakmile některá část osvobozeného území přestane být pásmem válečných operací, převezme nad ním čs. vláda výkon veřejné moci a všechny osoby na tomto území podléhají čs. jurisdikci. Tragickou skutečností však bylo, že nejen že orgány ČSR působnosti sovětské kontrarozvědky nebránily a neposkytovaly svým občanům žádnou ochranu před sovětskou zvlášť, ale dokonce jí na některých místech poskytovaly i součinnost.

Žádný ze zadržených a deportovaných čs. občanů nebyl sovětskými orgány obviněn ze zločinů spáchaných za 2. sv. války, ale byli souzeni za činnost namířenou proti zájmům SSSR. Vláda ČSR proti těmto skutečnostem přes četné petice u orgánů SSSR nikdy neprotestovala a omezila se pouze na žádosti o zpětné vydání zadržených a deportovaných. Po únoru 1948 shledala vláda ČSR intervence ve prospěch deportovaných za politicky nevhodné a upustila od jakékoliv aktivity v tomto směru. Zároveň až do poloviny 50. let, již za otevřené spolupráce, pokrčovaly deportace dalších čs. občanů.

Uhrnem bylo z Čech a Moravy sovětskou kontrarozvědkou do táborů nucených prací v SSSR deportováno okolo 1000 čs. občanů. Z tohoto počtu bylo sovětskými úřady vráceno do ČSR kolem 150 osob. Sovětské úřady přitom nepředaly žádné doklady o důvodech jejich internace v SSSR. Po návratu s nimi bylo zacházeno jako s nedůvěryhodnými osobami, nesměli být zaměstnáváni v určitých oblastech a měli nařízeno místo bydliště. Výnosem prezidia Nejvyššího sovětu SSSR z 16. 1. 1989 byly všechny rozsudky nad těmito osobami zrušeny, pokud nebyly zrušeny již dříve.

Česká republika má morální povinnost poskytnout těmto osobám či jejich nejbližším hmotnou i nehmotnou satisfakci, neboť to byla z našeho pohledu ČSR, kdo selhal v plnění hlavní role státu – ochrany svých občanů proti zvlášť jiného státu, při níž navíc mnohdy aktivně asistoval.“

Případová studie č. 3.2.2.

Darování pro případ smrti

1. Jaké interpretační problémy jsou spojené s výkladem institutu „darováním pro případ smrti“?
2. Platí v občanském zákoníku zásada, že smluvní vázanost *mortis causa* není zásadně přípustná (viz důvodová zpráva)? Může to mít, a případně jaký, význam pro výklad pojmu „darování pro případ smrti“?
3. Jak bude (pravé) darování pro případ smrti zohledňováno v pozůstalostním řízení?
4. Vyplývá ze srovnání současného a původního znění ABGB nějaká inspirace pro výklad naší úpravy?
5. Vysvětlete na tomto případě, jak spolu souvisí historický výklad a komparativní metoda.

Důvodová zpráva k § 2063 občanského zákoníku:

„Jedná se o tradiční úpravu, která byla z našeho zákonodárství vypuštěna v r. 1950 ve snaze vyloučit majetkové dispozice člověka pro případ smrti a posílit dědění ze zákona. Osnova vychází ze zásady, že smluvní vázanost *mortis causa* není zásadně přípustná. Výjimky z této zásady představují dědické smlouvy a darování pro případ smrti. Dar vázaný na podmínku, že obdarovaný dárce přežije, má být pravidelně posuzován jako odkaz (pak případ podléhá úpravě pořízení pro případ smrti); o dar půjde jen za podmínek formulovaných v navrženém ustanovení. Věcný rozdíl je zejména v tom, že od-